

Випуск 6

О
Б
Р
М
А
И
В
С
О
Т
А
Р
Х
И
Т
Е
К
Т
У
Р
А
И
Н
В
Ц
О
Т
Р
В
Ч
О
В

Полтава 2009

Національна Академія образотворчого мистецтва і архітектури
(м. Київ)

Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва
та дизайну ім. М. Бойчука

Київський національний авіаційний університет

Харківський державний технічний університет будівництва і
архітектури

Полтавський інститут економіки і права ВНЗ „Відкритий
міжнародний університет розвитку людини „Україна”

**ДИЗАЙН
АРХІТЕКТУРА
ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО**

**DESIGN
ARCHITECTURE
FINE ARTS**

**Науково-технічний збірник
The Collection of Proceeding
Випуск №6 | Issue No 6**

ПОЛТАВА 2009

Дизайн, архітектура, образотворче мистецтво: Міжвідомчий науково-технічний збірник (з матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інновації в освіті, науці та виробництві». Полтава, 23-24 квітня 2009 року). – Випуск 6; Відп. ред. В.М. Губарь. Полтава: вид-во ПНП, 2009 р. – 301 с.

До збірки ввійшли наукові праці з теоретичних питань, що стосуються проблем довкілля, дизайну, архітектури, образотворчого мистецтва. Тематика статей охоплює також деякі напрямки підготовки спеціалістів творчих професій, розкриває актуальні проблеми впровадження сучасних інновацій в освіті.

The Collection includes papers on theoretical problems concerning environment, design, architecture, fine arts. The theme of the papers covers training students in some of other creative professions as well touching upon vital problems of implementation of modern technologies in education.

Редакційна колегія:

В.М. Губарь (відп. редактор)
М.І. Яковлев (заст. редактора)
В.М. Дорошенко (відп. секретар)
О.Я. Боднер
В.А. Бокань
В.М. Вадімов
І.О. Кузнецова
В.П. Мироненко
Л.М. Мучник
В.А. Ніколасенко
В.І. Проскураков
Л.В. Прибега
К.О. Сазонов
М.С. Станкевич
О.К. Тарасенко
В.В. Шулик

Editorial Board:

V.M. Gubar (chief editor)
M.I. Yakovlev – editor
V.M. Doroshenko – managing editor
O.Y. Bodner
V.A. Bokhan
V.M. Vadimov
I.O. Kuznetsova
V.P. Myronenko
L.M. Muchnyk
V.A. Nikolayenko
V.I. Proskuryakov
L.V. Prybega
K.O. Sazonov
M.E. Stankevych
O.K. Tarasenko
V.V. Shulyk

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.
Редколегія може не поділяти думок, стилю і концепцій авторів.

Адреса редколегії: кафедра дизайну та проблем довкілля, Полтавський інститут економіки і права, вул. Котляревського, 1/27, Полтава, 36020, УКРАЇНА.

Рекомендовано до випуску вченою радою ПНП, протокол №2 від 21 квітня 2009 року.

меры уже не срабатывают. Чтобы добиться истинного уважения нужно задействовать композиционные методы формирования пространства города, выработанные на протяжении истории развития представительской архитектуры.

Чемакина О.В.

ПРОБЛЕМЫ МІСТОБУДІВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПОРУШЕНИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація. У статті дано визначення порушеного міського середовища як частки простору, що формує сукупність специфічних властивостей і взаємозв'язків у функціонально-планувальній структурі містобудівних систем вугледобувних регіонів. Дана класифікація заснована на розділенні нерационально використовуваних територій за основною ознакою їх виникнення й існуючого розміщення в містобудівних системах Донбасу, що дозволило виявити такі, що характеризуються специфічними особливостями. Результатом є висновок про доцільність містобудівного використання порушеної території в положеннях і рекомендаціях концепції реабілітації порушеного міського середовища з метою наближення стану останнього до нормативного.

Ключові слова: порушене міське середовище, містобудівні системи, реабілітація міського середовища.

Аннотация. В статье дано определение нарушенной городской среды как части пространства, которое формирует совокупность специфических свойств и взаимосвязей в функционально планировочной структуре градостроительных систем угледобывающих регионов. Дана классификация, основанная на разделении нерационально используемых территорий по основному признаку их возникновения и существующего размещения в градостроительных системах Донбасса, что позволило определить те, которые характеризуются специфическими особенностями. Результатом является вывод о целесообразности градостроительного использования нарушенной территории в положениях и рекомендациях концепции реабилитации нарушенной городской среды с целью приближения состояния последней к нормативному.

Ключевые слова: нарушенная городская среда, градострой системы, реабилитация городской среды.

Annotation. Determination of the broken city environment as particles of space which forms the aggregate of specific properties and intercommunications in a functionally plan structure of the town-planning systems of vugledobuvnikh regions is given in the article. Classification, based on the division of the inefficiently used territories on the basic sign of their origin and existent placing in the town-planning systems of Donbas, is given, that allowed to find out such which are characterized specific features. A result is a conclusion about expedience of the town-planning use of the broken territory in positions and

recommendations of conception of rehabilitation of the broken city environment with the purpose of approaching last to normative.

Key words: external environment of a city, town planning systems, renewing of a city environment.

Постановка проблеми. Ефективне використання міських територій, виявлення міських територіальних резервів для включення їх в сферу містобудівного використання - одне з найважливіших завдань розвитку народного господарства України. У минулі десятиліття промислова діяльність у Донбасі визначила функціонально-планувальну структуру містобудівних систем, екстенсивний процес просторового розвитку яких відбувався в умовах тісного територіального контакту міських поселень і супроводжувався значними іеретвореннями природного ландшафту. Разом із тим у сучасних постіндустріальних умовах постає нагальне питання подальшого розвитку системи розселення Донбасу, що породжує високу потребу в територіях для міського розвитку і диктує необхідність зміни функціональної й архітектурно-просторової організації містобудівних утворень. Тому сьогодні головним принципом містобудівного проектування в цьому регіоні стає використання тих внутрішніх територіальних резервів, архітектурно-просторова організація яких не відповідає їх потенційному містобудівному потенціалу.

Мета статті – дати визначення і провести класифікацію порушених міських територій, визначити доцільність їх містобудівного використання для реабілітації міського середовища.

Виклад основного матеріалу. Для містобудівної діяльності важливе значення має визначення міських територій різних типів - класифікація, яка формулює особливі проблеми і відповідні методи містобудівного аналізу, засоби проектування та будівництва. Основа визначення різновидів містобудівних об'єктів - виділення ознак їх подібності і відмінності або чинників, які характеризують містобудівні об'єкти та критерії їх належності до того чи іншого типу. Атрибути класифікації: перелік структурних компонентів (кожен компонент розглядається як клас об'єктів нижнього рівня ієрархії), параметр об'єктів (характеризує просторове положення, розміри, структурні властивості), системні відносини (співвідношення між значеннями параметрів містобудівних систем).

Класифікація, заснована на розділенні нераціонально використовуваних територій за основною ознакою їх виникнення й існуючого розміщення в містобудівних системах Донбасу, дозволила виявити такі, що характеризуються специфічними особливостями: покинуті промислові території (у межах промзон); непридатні та резервні території (пустирі, розриви між планувальними районами, санітарно-захисні смуги промзон); приміагістральні (зони відчуження автомобільних доріг і особливо магістральних вулиць, території усередині транспортних розв'язок, стоянки) і прирейкові (зони відчуження залізниць, об'єкти залізничного транспорту - сортувальні депо, господарські двори, склади) території; порушені території (порушені землі, що піддалися негати́вній

техногенній і антропогенній діям – породні відвали, зони обвалень, відвали вскриші, території кар'єрів і порушення, що виникли в результаті переробки корисних копалин хвосто- і шламосховища, золо- і шлаковідвали тощо); території в зоні енергетичних комунікацій, пристроїв і споруд (зони ЛЕМ, трансформаторних підстанцій і т.д.); невживані території складного рельєфу(мають істотні відхилення від норм - ухили, яри). Виділено такі групи причин виникнення порушених територій внаслідок господарських видів діяльності та відходів, що їх супроводжують: підземне видобування корисних копалин або добування їх засобами буріння; наземне (відкрите) видобування і збагачення корисних копалин; промислова і транспортна діяльність; господарсько-побутова діяльність.

Порушені території в містах вугледобувних регіонів займають обширні площі (за попередніми розрахунками, до 30% міських територій) і розміщуються в різних підсистемах міста. Це дає можливість у рамках класифікації виділити їх морфотипи:

- залежно від оточення між житловою і промисловою забудовою; між житловою забудовою і магістралями; між суснільно-житловими зонами і територіями залізничного транспорту і т.д.;

- залежно від розміщення в планувальних зонах: в центральній, середній, периферійній частинах міста, заміські.

Існують різні підходи до класифікації порушених територій: поділ на дві групи: землі, що виникли на основі промислових відходів (відвали) і в процесі промислових відкритих розробок; поділ за походженням, залежно від виду копалин, галузі виробництва, якості ґрунтів, складності рельєфу. В зарубіжній практиці виділяють наступні категорії територій: здатні бути використаними для будь-яких цілей; ті, що вимагають незначних робіт із вертикального планування для їх використання; ті, що потребують значних обсягів робіт з вертикального планування і впорядкування. Як показали дослідження, кожному джерелу порушень відповідають свої якісні і кількісні характеристики, що показують динаміку розвитку порушень і можливості прогнозування їхніх наслідків, розробку заходів щодо наступної реабілітації. Відповідно до цього порушені території класифіковані залежно від урахування конструктивних заходів захисту споруд під час містобудівних дій, збільшення вартості будівництва, умов розробки вугільних копалин:

- за різним ступенем сприятливості для забудови за умовами гірничих підробок: сприятливі; обмежено сприятливі; неприйнятні для забудови;

- за величиною деформації земної поверхні: акумулятивного типу (виникли без пошкодження земної поверхні) – відвали шахтних порід, вскриші, відходи переробних виробництв, шлаковідвали та ін.; денудаційного типу (утворилися при пошкодженні земної поверхні) - прогинання і просідання, тріщини з розривом суцільності поверхні землі, вироблені простори кар'єру, виїзні траншеї та ін.;

- за вартістю конструктивних заходів захисту: придатні для будівництва (вартість конструктивних засобів - 3-5% від загальної

вартості); обмежено придатні (збільшення на 10-12%); непридатні (є тектонічні відхилення).

Класифікація за умовами придатності порушених територій для містобудівного використання (потенціал містобудівного використання): порушені території, де завершено процеси здвигання земної поверхні, виявлено конкретні горно-геологічні умови, визначено ступінь і глибину підробленості земної поверхні; де встановлено ступінь стабільності несучої властивості ґрунтів; де умови гідрології відповідають функціональним напрямам містобудівного використання; де є розробка достатніх заходів із підтримки у прилеглих водоймищах розрахункового рівня ґрунтових вод.

Техногенний ландшафт у межах містобудівної системи складається із самої порушеної території, зони механічного впливу (її визначені межі можуть змінюватися в залежності від фізичного стану і стадії розвитку порушеної території) та санітарно-захисної зони.

Техногенні ландшафти класифіковані:

- в залежності від стадії розвитку: сформовані з невеликим строком існування і мають вплив від комплексу геологічних процесів; сформовані внаслідок дії комплексу геологічних процесів;

- в залежності від напрямів містобудівного використання: такі, що можуть бути наближені до природних засобами рекультивації (озеленення, нанесення ґрунтового шару, терасування); нездатні до перетворення; можуть бути придатні для містобудівного використання як рекреаційні зони; для забудови промисловими комунікаціями.

За місцем у містобудівних системах та виявленням збереження цілісності техногенні ландшафти можуть бути поділені наступним чином: техногенні ландшафти, усі складові яких (порушена територія, зона механічного впливу, санітарно-захисна зона) не задіяні у господарсько-побутовій діяльності або промисловості, не використовуються для містобудівних цілей; техногенні ландшафти, у яких санітарно-захисна та зона механічного впливу частково задіяні у промисловій або господарській діяльності; техногенні ландшафти, у яких усі складові, окрім самої порушеної території, зайняті для містобудівного використання; техногенні ландшафти, які повністю задіяні для містобудівного використання.

Для розробки основних напрямів містобудівного використання тинів порушених територій, що визначені та відповідають зазначеним класифікаціям необхідний аналіз чинників, що визначають їхні властивості:

- містобудівних - розташування ділянки техногенного ландшафту, близькість його до центру і планувальних вузлів міста, площа території, функціональна характеристика району і таке інше;

- соціальних - демографічна характеристика району, щільність населення, наявні територіальні ресурси;

- екологічних і ландшафтних - місцеві специфічні екологічні умови, фізичні характеристики ділянки, рельєф, мікроклімат території, стан повітряного і водного басейну та інше;

- економічних - вартість робіт із визначення містобудівної цінності ділянки та цінності відновленої території, здійснення містобудівного використання порушених територій залежно від рівня технічного оснащення.

Результатом аналізу є висновок про доцільність містобудівного використання порушеної території в положеннях і рекомендаціях концепції реабілітації порушеного міського середовища з метою наближення до нормативного стану міського середовища. Остання ґрунтується на науковому аналізі специфічних і функціональних особливостей порушених територій, їхньої планувальної структури і можливостей її подальшого вдосконалення. Концептуальні положення мають свої специфічні особливості для кожного з типів техногенних ландшафтів із дотриманням загальних напрямів:

- удосконалення структурно-функціональної організації міста на основі включення в неї порушених територій; включення порушеної території в систему міських центрів, рекреаційних зон тощо;

- підвищення ефективності функціонального використання порушеної території шляхом реалізації її містобудівного потенціалу і потенціалу містобудівних зв'язків;

- виявлення і збереження пам'яток архітектури і культури, включення їх у структуру територій, що рекультивуються;

- ефективний розподіл функціональних просторів, розвиток транспортної інфраструктури; використання специфіки рельєфу і підземного простору;

- розвиток техногенних ландшафтів з урахуванням силуету міста;

- поліпшення екологічного середовища території і міста в цілому, забезпечення екологічного захисту територій від шкідливих чинників;

- реабілітація і створення повноцінного соціального середовища.

Висновки. Наукові розробки, дані експериментального проектування підтвердили актуальність проблеми і показали, що містобудівне використання порушених територій може дати істотний ефект в реабілітації порушеного міського середовища через включення їх у розвиток архітектурно-планувальної структури міста. Основні положення концепції реабілітації порушеного міського середовища можуть бути використані при вирішенні проблем формування і розвитку міст вугледобувних регіонів, ефективного використання міських територій, соціальних і екологічних проблем.

Очікуваний соціально-економічний ефект від упровадження основних положень концепції в тому, що місто набуває додаткових територій для свого розвитку; інтенсифікується функціональне використання порушених територій шляхом створення додаткових площ для розміщення міських функцій; підвищується зв'язаність міських територій; удосконалюється функціонально-планувальна структура міста; покращується екологічний стан.